

Головне управління юстиції у Львівській області  
Львівське міське управління юстиції м. Львів -2015-  
**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА ТЕМУ:**

**«Дитяча злочинність – наслідок бездоглядності та безпритульності»**

Начальник Львівського міського управління юстиції Мазур Р.В.

|                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. Бездоглядні, бездомні, безпритульні: поняття та причини.....               | 4  |
| 2. Дитяча злочинність та її причини.....                                      | 9  |
| 3. Модель системи роботи з профілактики правопорушень, бездоглядності в школі | 10 |
| Висновок.....                                                                 | 13 |

Вступ

Однією з причин зростання правопорушень серед неповнолітніх є послаблення виховної функції сім'ї або відсутність догляду та контролю за поведінкою дитини з боку батьків. Найбільшу криміногенну небезпеку становить формування у сучасних підлітків потреби в алкоголі, що спонукає їх до пошуків будь-яких шляхів отримання коштів для його купівлі, призводить до зняття соціального контролю, імпульсивної, неконтрольованої свідомістю поведінки. Сьогодні найбільш характерним видом злочинності серед неповнолітніх є крадіжки.

На фоні знецінення загальнолюдських цінностей, зниження рівня життя населення збільшилася кількість бездоглядних дітей. Позбавлені постійної батьківської уваги, вони опинилися перед небезпекою потрапити у сферу впливу кримінальних структур, стати на шлях бродяжництва, протиправних, злочинних вчинків. Що можна чекати від дітей, які виростили у підвалах, на горищах, у каналізаційних колодязях? Ким вони стануть, досягнувши повноліття?

За даними соціологічних досліджень, більшість неповнолітніх, яких було засуджено, вживали алкоголь, мали пристрасть до тютюнопаління, вживання наркотичних речовин, досвід випадкових статевих стосунків. До того ж, значна кількість неповнолітніх, які перебувають на обліку або відбувають покарання, набули першого досвіду вживання алкоголю у власній сім'ї, де пиячили батьки.

Загрозою для бездоглядних та безпритульних дітей є насильство з боку дорослих. Діти вимушені йти на вулицю й отримувати не позитивне виховання і догляд батьків, а “виховання вулиці”, яке призводить до тих самих асоціальних проявів щодо однолітків та дорослих. Жорстокість знищує позитивну свідомість неповнолітніх членів сучасного суспільства.

Отже, відсутність контролю з боку батьків, бездоглядність та безпритульність, байдуже ставлення батьків до проблем своїх дітей створюють широке коло проблемних питань, що стосуються здоров'я, розвитку дітей, засвоєння ними необхідних правил та норм, спричиняють небажані та небезпечні поведінкові прояви і, як наслідок, – зростання дитячої злочинності.

Дитяча бездоглядність і безпритульність не можуть залишати байдужим жодного свідомого громадянина, оскільки у фізичній та моральній занедбаності дітей криється джерело небезпеки для майбутнього суспільства, його здоров'я та моральності. Найголовніше – повернути дітям відчуття безпеки та відновити довіру до суспільства, створивши всі необхідні умови для виховання та розвитку, оточивши їх атмосферою особливої уваги і турботи в рідній сім'ї.

Скільки ж повинна пережити дитина, щоб вибрати вулицю своєю домівкою?! За лускою грубості, невихованості, зухвальства у переважній більшості бездоглядних і безпритульних дітей сховані вразлива душа, що сподівається на диво, віра у справедливість. Адже вони – діти, і вони борються з усіх сил за право жити, навіть якщо для цього доводиться стати в опозицію до вимог, традицій і моральності соціуму. І якщо ми хочемо їх зрозуміти й допомогти, то принаймні повинні повірити в це.

**1. Бездоглядні, бездомні, безпритульні: поняття та причини**

Варто зауважити, що “безпритульність” і “бездоглядність” дітей безпосередньо не завжди залежать від соціальних умов. Європейські розвинені країни теж мають аналогічні проблеми. Щодо термінології, законодавство досить обмежено трактує поняття “безпритульність (безпритульна дитина)”. Згідно з Законом України “Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей” від 2 червня 2005 року: “Безпритульні діти – діти, які були вимушені залишити або самі залишили сім'ю чи дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання”. Остання позиція “...і не мають певного місця проживання” – потребує додаткового тлумачення. “Безпритульна” дитина може довгий час проживати як у соціально прийнятних умовах (на квартирі у друзів, знайомих, родичів тощо), так і в соціально неприйнятних умовах – різного роду “нички”: підвали, горища, теплотраси, комп'ютерні

клуби тощо. Такі місця загалом відомі й "певні". Вони (місця) лише характеризуються динамічністю й організаційними труднощами фіксування, проте є тимчасовим місцем, де перебувають неповнолітні.

В країнах Європи дитяча безпритульність включає в себе не лише дітей, що не мають постійного житла. Так, в Бельгії розрізняють три групи "дітей вулиці": "діти вулиць" протягом більшої частини дня, які жебракують, працюють на вулиці, прогулюють школу; діти, які втекли з дому; псевдопостійні "діти вулиці", що живуть вдома, але вулиця є середовищем їх постійного місцеперебування. У Швеції дітей, що не контактують з батьками, проводять більшість часу в тимчасових приміщеннях та на вулицях, називають "покинутими".

В Італії стосовно дитячої безпритульності вживається термін "неповнолітні групи ризику". У Великобританії осіб вулиці в залежності від віку називають: "юні втікачі" – діти до 18 років, які пішли з дому чи виховної установи; "молоді бездомні" – особи, які не мають роботи та постійного місця проживання; "ті, що сплять на вулиці" – підлітки та молодь, які не мають постійного притулку та ночують під мостами та в місцях різних вуличних будівель. В Греції, Туреччині, Угорщині, Хорватії "дітьми вулиці" називають переважно циганчат та дітей біженців.

Таким чином, з наведених прикладів можна зробити висновок про те, що в багатьох країнах також існує соціальна проблема дітей, життєдіяльність яких в переважній більшості обумовлена умовами вулиці. Тому видається правомірним застосування терміну "діти вулиці", запропонованого ЮНІСЕФ, стосовно бездоглядних та безпритульних дітей в Україні. Результати соціологічних досліджень феномену соціального сирітства, досвід роботи різних закладів для неповнолітніх дають підстави віднести до "дітей вулиці" в Україні такі категорії неповнолітніх:

безпритульні діти – діти, які не мають постійного місця проживання в зв'язку з втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї; діти, яких вигнали з дому батьки;

бездоглядні діти – діти, які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей;

діти-втікачі з виховних установ – діти, що зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;

діти-втікачі з зовні благополучних сімей – діти з високим рівнем конфліктності, акцентуаціями та патологіями характеру, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку;

діти, що за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці – діти, позбавлені систематичного батьківського піклування, аутсайтери шкільних колективів, діти з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, схильні до безцільного проведення часу.

Зупинимось детальніше на характеристиці окремих категорій дітей.

Безпритульні або покинуті діти – наслідок розпаду сімейних зв'язків. У подібне становище вони можуть потрапити відразу після народження (відмова від новонароджених немовлят у пологовому будинку). Такі діти надходять у будинки дитини, у медичні заклади, де утримуються до трьох років, а згодом переходять у дитячі будинки або можуть бути усиновлені. Мати має право забрати залишену дитину, якщо вона не усиновлена іншою сім'єю. Крайній випадок – новонароджені, залишені після пологів у порожніх будинках, підвалах, або в буквальному значенні слова викинуті матір'ю. Опинившись без годування і догляду у найбільш вразливий період життя, такі немовлята звичайно гинуть. Подібне поводження з дітьми, як правило, характерне для неповнолітніх матерів і жінок, що не мають стійкої позиції в житті і постійного місця проживання – наприклад, для біженців, іноземних робітників, жінок, що займаються проституцією.

Діти більш старшого віку можуть виявитися покинутими у результаті пияцтва батьків, що веде до розпаду особистості, до соматичних і психічних захворювань або смерті. Такі діти надходять під нагляд органів опіки і піклування, органів соціального захисту населення і визначаються в центри (відділення) реабілітації неповнолітніх. У число безпритульних дітей входять покинуті діти, що знаходяться поза піклуванням відповідних органів, частково діти, що втекли з дому, біженці і т.д. Також діти можуть бути позбавленими батьківського піклування у зв'язку з тривалою хворобою батьків, що перешкоджає їм виконувати батьківські обов'язки, відбуванням покарання у місцях позбавлення волі.

Значна частина неповнолітніх, що опинилися у подібному становищі, зосереджується у великих містах, транспортних і портових центрах. Безпритульні діти ночують у підвалах, незаселених будинках, на вокзалах та в інших місцях, де можна сховатися від холоду та непогоди. Засоби для життя здобуваються жебракуванням, проституцією, дрібними крадіжками і участю в злочинній діяльності дорослих. У середовищі безпритульних поширені хвороби, у тому числі педикульоз, а також більш серйозні: туберкульоз і захворювання, що передаються статевим шляхом, ранній алкоголізм і наркоманія.

Відсутність освіти прирікає тих із них, хто виживе в цих суворих умовах, на маргінальне положення на все життя, що залишилося. Робота з ними полягає у першу чергу в доставці у притулки і центри по реабілітації неповнолітніх, у лікуванні й оздоровленні, у соціально-психологічній реабілітації, у педагогічній корекції, відновленні (якщо це доцільно і відповідає інтересам дитини) сімейних зв'язків, можливо, у передачі в опікунську сім'ю або в усиновленні, або ж у передачі в дитячий будинок.

У силу різноманітних причин, діти-втікачі покидають сім'ю або заклади соціального обслуговування. По-перше, мова може йти про певні вроджені психічні відхилення, що ведуть до психологічної нестійкості, схильності до номадизму (кочування). По-друге, подібні схильності можуть бути результатом набутого захворювання, ослаблення нервової системи, неадекватної соціалізації або дефектів виховання.

У пубертатний період багато дітей виявляють схильність до втеч із дому, особливо носії гіпертимної акцентуації характеру. Як правило, це проходить після закінчення даного періоду.

Проте частіше усього прагнення до втечі виявляється як реакція на якісь чинники травмуючого характеру вдома, у школі або в підлітковому середовищі. Діти можуть покидати сім'ю через фізичне, психічне або сексуальне насилля близьких, через злидні і незабезпеченість у сім'ї, через образу на родичів внаслідок їх нечутливості або нерозуміння проблем чи переживань дитини.

Школа також може зумовити втечі дітей з дому психічним цькуванням окремих учнів, спробами змусити сім'ю фізичним впливом на дитину виправити свої власні помилки у вихованні.

Іноді причиною втеч стає незахищеність дітей і підлітків від жорстокості і знущань з боку вуличних угруповань. Діти, які втікають з дитячих будинків, інтернатних та інших закладів, як правило, реагують на жорстокість і примус, причому під примусом може розумітись просте підпорядкування режиму, до якого діти-втікачі не звикли. Існує пряма залежність між тривалістю проживання неповнолітніх на вулиці і можливістю повернення їх до нормального життя: чим довший період перебування дитини у середовищі вулиці, тим складніше відбувається її реабілітація.

Зростає кількість дітей-сиріт, що викликано несприятливою динамікою смертності осіб працездатного віку, поширенням самогубств, наслідками збройних конфліктів і злочинних актів. Збільшуються також випадки соціального сирітства, коли діти втрачають сімейні зв'язки і батьківське піклування, маючи живих батьків або, принаймні, одного з них.

Таким чином, ми визначили зміст поняття "діти вулиці", а також основні причини, чому неповнолітні опиняються у середовищі вулиці, і підійшли до проблеми створення притулків як закладів, де відбувається первинна реабілітація і формується підґрунтя для наступного повернення дитини до нормального життя в суспільстві. Опираючись на українське законодавство, ще раз перерахуємо ті категорії дітей, які повинні прийматися до притулку. *Це неповнолітні, які:*

1. заблукали;
2. були покинуті батьками або піклувальниками;
3. жебракують і місце знаходження їх батьків не встановлено;
4. залишилися без піклування батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників);
5. залишили сім'ю чи заклад освіти;
6. вилучені кримінальною міліцією у справах неповнолітніх із сімей, перебування в яких загрожувало їх життю і здоров'ю;
7. втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, аварії, катастрофи, інших надзвичайних подій;
8. не мають постійного місця проживання і засобів до життя;
9. самі звернулися за допомогою до адміністрації притулку.

## **2. Дитяча злочинність та її причини**

В Україні нині існує чимало виховних колоній для неповнолітніх. Більше половини засуджених підлітків – віком від 14 до 17 років. Причиною зростання дитячої злочинності є соціальна занедбаність неповнолітніх. Простіше кажучи, діти кинуті напризволяще, до них байдуже батькам, причому це відбувається як у неблагополучних родинах, так і у сім'ях з матеріальним достатком.

Останніми роками все гостріше й гостріше наше суспільство починає турбувати проблема дитячої злочинності. Злочини, скоєні неповнолітніми, з кожним роком зростають. В Україні кожен 30 злочин скоєно неповнолітнім.

Злочинність серед молоді все більше набуває групового характеру. Питома вага злочинів, учинених групами, становить 70%. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі вбивство

або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування, розбійні напади, пограбувань, чимало крадіжок приватного та державного майна.

Якщо в минулому неповнолітні вчиняли злочини через важке матеріальне становище та були переважно учнями шкіл-інтернатів та професійних училищ, то сьогодні складне матеріальне становище не є рушійною силою для вчинення злочину, а неповнолітні, що вчинили злочин, це переважно учні шкіл, технікумів, коледжів, навіть університетів та проживають в сім'ях з середнім достатком.

Проте, найголовнішою причиною дитячої злочинності, - є відсутність необхідного виховання дітей вдома та послаблення батьківського авторитету в суспільстві в цілому. Спрацьовує простий закон: коли батьки не приділяють належної уваги вихованню своїх дітей, за них це роблять: вулиця, погана компанія, телебачення, інтернет, алкоголь та наркотики...

Різні державні установи та громадські організації проводять велику роботу у боротьбі з дитячою злочинністю, алкоголізмом та наркоманією, проте ніхто не може замінити дитині родину, з якої і починається наше суспільство...

### **3. Модель системи роботи з профілактики правопорушень, бездоглядності в школі**

Профілактичний напрямок завжди був і назавжди залишиться в ряду найбільш значущих в діяльності держави і суспільства, спрямованих на боротьбу зі злочинністю. Це в особливій мірі відноситься до попередження злочинів з боку молодих людей, які в силу свого віку виявляються більш сприйнятливими до заходів профілактики і до того ж є предметом особливої турботи суспільства.

Профілактика правопорушень неповнолітніх є передусім проблемою педагогічною, бо вона пов'язана з вирішенням певного кола виховних завдань. Тому в цій справі особливе місце має зайняти рання профілактика, яка має розпочинатися вже з дитячого садка й початкових класів школи, коли закладаються основи характеру, ставлення до оточуючих, поведінки в побуті.

У профілактиці правопорушень серед неповнолітніх значна роль належить шкільній психологічній службі. Психологічна служба школи забезпечує психічне здоров'я учнів, гармонійний розвиток особистості, формування громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору, сприяє гармонізації взаємин особистості і суспільства, вирішенню проблем психологічного забезпечення навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, профілактиці конфліктів, правопорушень. Важливим напрямком в роботі шкільного психолога і соціального педагога є психокорекція. Основу психокорекційної діяльності складає робота з «групами ризику», до яких входять підлітки, схильні до девіантної поведінки, які вже скоїли незначні правопорушення, стоять на внутрішшкільному обліку або на обліку в кримінальній міліції. Психологом в тісній співдружності з соціальним педагогом в ЗНЗ організовуються та проводяться лекції, семінари для вчителів, батьків з метою підвищення їх психологічної компетентності. Після проведення таких заходів значно збільшується число консультацій з питань виховання та навчання підлітків, адже на основі психологічної діагностики, бесід, спостережень надаються конкретні рекомендації учителям і батькам про подальшу роботу з даною категорією дітей.

Сучасна правова освіта неможлива без упровадження інноваційних форм і методів, які роблять весь процес навчання та виховання більш ефективним, а значить і більш якісним. Виходимо з того, що реалізація нових підходів до здійснення профілактичної роботи та визначення в ній місця особистості має починатися зі зміни характеру управлінської діяльності закладу освіти та наповнення її інноваційним змістом. Передбачається поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу. У гуманістичній педагогіці суб'єкти процесу навчання та виховання діють разом, паралельно та спільно, є партнерами, тому на тренінгах, бесідах, диспутах на уроках права повинен переважати діалогічний стиль спілкування, відбувається взаємодія між учнями, заснована на принципах інтерактивного навчання, ініціатива дітей підтримується вчителем, власний досвід учнів максимально залучається у процес спілкування. Профілактика правопорушень вимагає осмислення змісту виховної роботи в школі. Поки ж що вона слабо реагує на відносно нові форми правопорушень та їх фонові явища-токсикоманію і наркоманію, проституцію, азартні ігри, рекет тощо. Наша виховна система не завжди формує ставлення до цих явищ, а просто йде по шляху заборон. У школі мають переважати такі форми, які дозволяли б кожному учню самовиразитись,- конкурси, змагання, олімпіади, вікторини тощо. Це дозволить школярам займатись улюбленою справою, спонукатиме їх до творчості, привчатиме до розумного використання вільного часу. Школи повинні стати центрами виховної роботи в мікрорайонах, бо мають як матеріальну базу, так і досвідчені педагогічні колективи.

Зміст профілактичної роботи – комплекс ідей, думок, факторів, основних напрямків попереджувального виховного впливу. Цілісність системи профілактичної роботи вимагає наступності та

єдності всіх ланок загального виховання та перевиховання. Особистісно орієнтований зміст профілактичної роботи принципово виключає ситуацію, коли намагання учня-правопорушника досягти певних позитивних цілей не помічаються, проте будь-які його відхилення від правомірної поведінки викликають яскраво виявлене незадоволення, підкреслюється їх невідповідність тим чи іншим суспільним нормативам, навіюється, що учень не такий, яким би його хотіли бачити дорослі. *Форми і методи загального виховання та перевиховання – це способи досягнення прогнозованих цілей і завдань.*

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 року №41 затверджено Державну цільову соціальну програму "Молодь України" на 2009-2015 роки. Метою Програми є створення системи правових та соціально-економічних умов для ефективної соціалізації та самореалізації молоді, забезпечення всебічної підтримки та розвитку її громадської активності, реалізації інтелектуального, фізичного, творчого потенціалу молоді, розв'язання її проблем. Передбачає розв'язання проблеми шляхом проведення систематичних заходів державними установами за рахунок бюджетних коштів.

### **Висновок**

Правовою освітою та вихованням треба займатися з раннього дитинства, коли дитина тільки вступає в колектив, учиться жити в суспільстві.

Дитяча злочинність як наслідок бездоглядності, девіантна поведінка підлітків (як результат негативного впливу соціуму) - одні з найбільшості проблем сучасної України. Однак сьогодні надто часто проблеми такого гатунку намагаються списати за рахунок загальної соціально-економічної кризи.

Як правило, бездоглядність породжує бродяжництво, жебрацтво та ще багато негативних явищ в житті дитини. Неприпустимим у наш час є безпритульність, педагогічна занедбаність та відсутність постійного контролю над дітьми та підлітками з боку дорослих членів суспільства.

На жаль, не вдається зменшити зростання кількості злочинів, скоєних неповнолітніми, таких як крадіжки, умисні тяжкі тілесні ушкодження, вбивства, правопорушення, пов'язані з вживанням алкоголю, наркотичних речовин, підлітковою проституцією.

Отже, до причин існування бездоглядності дітей і підлітків необхідно віднести:

- соціально-економічну та політичну нестабільність в державі, відсутність скоординованих дій міністерств, відомств, установ та організацій, що відповідають за стан роботи з дітьми (учнівською молоддю), негативний вплив соціального середовища на особистість дитини, недоліки в організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах, педагогічна занедбаність, зниження виховної функції сім'ї, незадовільне матеріальне становище більшості родин, відсутність ідеалів та позитивних прикладів для наслідування, відхилення у фізичному та психічному розвитку дітей і підлітків.

Важливими напрямками виховної роботи в навчальних закладах щодо виявлення та запобігання дитячій бездоглядності слід вважати:

- проведення постійного обліку дітей і підлітків з девіантною поведінкою, які не відвідують заняття, бродяжать, схильні до вживання алкоголю, наркотиків, психотропних речовин тощо;
- організація роботи штабів рад з профілактики правопорушень;
- розвиток учнівського самоврядування, організація та проведення з його участю рейдів-перевірок ("Урок", "Перерва", "Діти вулиці", "Дозвілля", "Комп'ютерні клуби", "Канікули" та ін.);
- формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків шляхом впровадження у навчально-виховний процес цілісної виховної системи з використанням здоров'я формуючих, здоров'я зміцнюючих, здоров'язберігаючих технологій;
- формування в учнів почуття відповідальності за власне життя і здоров'я, за наслідки своїх дій шляхом отримання відповідних знань, умінь і навичок для своєчасного їх застосування в різних життєвих ситуаціях;
- формування у дітей та підлітків навичок правової культури шляхом усвідомлення, засвоєння та дотримання положень Статуту навчального закладу, Правил поведінки для учнів, залучення до участі в гуртках, факультативах, конкурсах, олімпіадах, проведення декад і місячників правових знань, прослуховування спеціальних курсів ("Підліток і закон", "Правова освіта учнів", "Конфліктологія", "Я маю право" тощо);
- психологічний супровід, створення умов для самовиховання, самовдосконалення, самореалізації шляхом застосування особистісно зорієнтованого підходу до виховання дітей і підлітків;
- організацію дозвілля, що передбачає змістовний відпочинок учнів на канікулах, участь у туристичній і краєзнавчій роботі, спортивних секціях, клубах, гуртках за інтересами, відвідування театрів, музеїв, виставок та ін., залучення до цієї роботи підлітків, що складають "групу ризику";

- проведення роботи з батьками (або особами, що їх замінюють), яка передбачає попередження фізичного, морального, психологічного насильства дітей в сім'ї.

Підлітки як одна з найбільш вразливих категорій нашого населення схильна до депресії, апатії, роздратування та агресії (особливості психофізіологічного розвитку дітей цього віку). Вони (підлітки) відчувають на собі вплив стресових, конфліктних ситуацій і, не отримуючи належного виховання та соціального захисту, стають "дітьми вулиці".

Позбавлені батьківської уваги "діти вулиці" часто попадають під негативний вплив своїх однолітків та дорослих. Особливої уваги потребують учні, батьки яких в сучасних соціально-економічних умовах змушені виїжджати на заробітки (часто далеко від постійного місця проживання). Батьки залишають своїх дітей, на бабусь, дідусів, інших родичів, приятелів та сусідів. Зрозуміло, що ці особи не можуть компенсувати справжній батьківський догляд.

Більше половини випадків девіантної поведінки дітей та підлітків обумовлені недоліками сімейного виховання. Тому педагогічним колективам загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів радимо надавати більше уваги питанням організації педагогічної батьківської просвіти, інформувати батьків або осіб, що їх замінюють, про особливості та інноваційні підходи до навчання і виховання учнів (підлітків). Без тісного контакту з батьками або особами, що їх замінюють, їхньої особистої участі у вихованні дітей та підлітків така робота буде малоефективною. Знайти стежку до серця кожного вихованця педагог зможе за умови активної допомоги і підтримки сім'ї.

Педагогічним працівникам необхідно планувати і проводити профілактичну роботу щодо недопущення будь-якого насильства над дитиною в сім'ї. Батькам необхідно роз'яснювати, що не можна переносити на дітей свій пригнічений психологічний стан. Адже незадовільний виховний клімат в сім'ї, надмірна суворість в стосунках відчужує дитину, вона може вирости замкнутою і жорстокою. Батькам важливо пам'ятати про необхідність створення атмосфери поваги, любові, дружби і взаєморозуміння в родинному колі. Тільки спільна праця, спільні духовні інтереси, правильна організація дозвілля - запорука сімейного благополуччя та щастя.

Доцільно наголосити, що в системі виховання учнів, в запобіганні дитячій бездоглядності та злочинності важлива роль належить класному керівнику (куратору групи). Виховання як цілеспрямований процес формування особистості має здійснюватися на гуманістичній основі. Гуманність (від лат. humanus) означає людяність, почуття любові до людей, поваги до їхньої гідності. Взаємна повага, порозуміння і співпраця педагогів та учнів - особливості гуманістичного виховання. Головним завданням такого виховання є соціальна адаптація учнів (входження дитини в систему суспільних і творчих відносин), захист від впливу конфліктів, життєвих негараздів, самотності.

Варто зазначити, що прорахунки у навчально-виховній роботі, відсутність педагогічного такту у певної частини вчителів може негативно позначитися на профілактичній роботі з важковиховуваними учнями щодо запобігання дитячій бездоглядності та злочинності.

За відсутності кваліфікованого педагогічного керівництва у дитини можуть сформуватися спотворені уявлення про реальний стан речей та стосунки між нею й дорослими. Думки про несправедливе ставлення педагога можуть спричинити виникнення в дитини почуття образи, спровокувати агресивність, упертість, конфлікти з учителями. Зухвала поведінка підлітка є виявом протесту проти такої оцінки педагога. Учень може дедалі більше замикатися в собі, протиставляючи вимогам дорослого неслухняність, непокірність, різкість та грубість. Схильність до такої поведінки може бути спричинена також спадковістю та особливостями характеру дитини.

У підлітковому віці в організмі дитини, її психіці відбуваються зміни. Психофізична перебудова може впливати на самопочуття "переломний", "важкий", "критичний" вік психіка стає нестійкою, підліток може бути грубим та брутальним у стосунках з дорослими. Педагогу варто брати до уваги цей фактор і не провокувати свого вихованця на емоційні спалахи, оскільки такі негативні прояви поведінки можуть бути спричинені психофізіологічним станом учня.

Рекомендуємо класним керівникам (кураторам) до планів виховної роботи включати заходи, спрямовані на посилення індивідуальної роботи з важковиховуваними учнями. Щоб правильно проводити профілактичну роботу щодо попередження дитячої бездоглядності, підліткової злочинності, керівникові класу (групи) необхідно вміти розрізняти такі типи важковиховуваних учнів: конфліктно-ситуативний (переважно з позитивною спрямованістю особистості), невірноважено-ситуативний (з незначною негативною спрямованістю особистості), нестійкий (переважно з негативною спрямованістю особистості) та стійкий (з негативною спрямованістю особистості). У практичній роботі найчастіше зустрічаються

змішані типи важковиховуваних, тому цей поділ досить умовний. Але знання особливостей кожного типу допоможе педагогу визначити стратегію корекційної роботи з учнями.

Формування особистості учнів, у яких переважає конфліктно-ситуативний тип, відбувається у позитивному середовищі. Це учні з середнім рівнем розумової діяльності та самоорганізації, позитивним ставленням до навчання та праці. Однак підлітки потребують допомоги у виборі пізнавальних, трудових видів діяльності, постійного контакту з дорослими (педагогами, батьками). У таких важковиховуваних учнів спостерігаються незначні надмірні матеріальні потреби, хоча правомірні шляхи їх задоволення дещо обмежені, правопорушення носять поодинокий ситуативний характер. Ізольованою в учнівському колективі може бути незначна частина таких підлітків.

Формування особистості учнів, у яких переважає неврівноважено-ситуативний тип, відбувається у середовищі з незначними відхиленнями. Це учні з послабленим інтересом до навчання та середньою працездатністю, слабо вираженими аморальними елементами в свідомості та поведінці. Такі важковиховувані підлітки схильні до куріння, вживання алкоголю та наркогенних речовин. Вони відрізняються звичкою до бродяжництва, жебрацтва, до безцільного проведення вільного часу в компаніях (групах) з негативною спрямованістю.

Рекомендуємо педагогам, які спільно з батьками мають знати, де, коли і з ким проводить вільний час підліток, постійно контролювати таких важковиховуваних учнів, допомагати їм у виборі трудової діяльності (за вибором самого учня, а не за примусом дорослого) з метою запобігання бездоглядності та інших негативних проявів поведінки.

Підлітки з переважаючою негативною спрямованістю особистості (нестійкий тип) формуються у несприятливому середовищі. Це учні з низькими моральними установками, байдужим ставленням до навчальної діяльності та зниженою загальною працездатністю. Схильність до девіантної поведінки проявляється у непоодинокому вживанні наркогенних речовин, наслідуванні негативних звичок.

Рекомендуємо таких учнів більше залучати до трудової діяльності. Інколи вони можуть проявляти високу трудову активність за грошову винагороду. Особливої уваги необхідно надавати роботі щодо педагогічної профілактики вживання наркогенних речовин.

Підлітки четвертого стійкого типу виявляються переважно у несприятливому середовищі. Це учні з низьким рівнем розумової діяльності, невстигаючі (другорічники). Незадовільною поведінкою і негативними звичками можуть впливати на учнівський колектив. Ведуть споживацький спосіб життя. Основні правопорушення – крадіжки, сутички з однолітками та дорослими. Вони є учасниками, а інколи і лідерами протиправних (злочинних) груп. Важковиховувані учні зі стійким типом потребують не тільки особливої уваги, але й постійного контролю з боку педагогічного колективу та батьків або осіб, що їх замінюють.

Доцільно звернути увагу педагогів на необхідність проведення профілактики наркотичної залежності у дітей та підлітків, що має тісний зв'язок з проблемою запобігання бездоглядності та злочинності. Сьогодні важливо проявляти максимальну "наркогенну пильність", щоб захистити наших дітей від раннього вживання тютюну, алкоголю, наркотиків. Така робота повинна бути складовою частиною всієї педагогічної діяльності. Це відповідальність, яку повинні розділити між собою педагогічні працівники і батьки учнів.

Зауважимо, одному класному керівникові (куратору групи), навіть досвідченому, далеко не завжди вдається вирішувати проблеми запобігання бездоглядності, злочинності, жебрацтва, наркозалежності тощо, адже це складна робота. Рекомендуємо до організації та проведення заходів, спрямованих на подолання таких складних проблем більше залучати соціальних педагогів, вчителів-предметників, психологів, педагогів-організаторів, лікарів, працівників правоохоронних органів, юристів.

Вважаємо за необхідне наголосити, що лише спільними, скоординованими зусиллями батьків, педагогічних колективів загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних навчальних закладів, відповідних органів виконавчої влади, широкого кола громадськості, за сприяння зацікавлених фінансових організацій можна виховати фізично й морально здорове покоління, вирішити проблему бездоглядності та інших негативних явищ, що мають згубний вплив на дітей та підлітків.